

Natur & Kulturs **LITTERATURHISTORIA**

Natur & Kulturs

LITTERATUR- HISTORIA

red. Carin Franzén och Håkan Möller

tryckort

INNEHÅLL

7	INLEDNING <i>Carin Franzén och Håkan Möller</i>
11	Floder, städer och skrift: 3000 f. Kr.–700 f. Kr. <i>Håkan Möller</i>
45	Antikens mångfald: 700 f. Kr.–300 e. Kr. <i>Ingela Nilsson</i>
112	BIBELN OCH LITTERATUREN <i>Håkan Möller</i>
127	Världens vidgning och litteraturens breddning: 400–1400 <i>Anders Cullhed</i>
238	KORANEN OCH LITTERATUREN <i>Tetz Rooke</i>
253	En globaliserad litteratur: 1400–1600 <i>Thomas Götselius</i>
338	LITTERATUR OCH POLITIK <i>Stefan Jonsson</i>
361	En ny tids början: 1600-talet <i>Carin Franzén</i>
416	LITTERATUR OCH BILDKONST <i>Lisa Vikström</i>

429	Förnuftets och känslans århundrade: 1700-talet <i>Otto Fischer</i>
488	DEN ESTETISKA VÄNDNINGEN <i>Cecilia Sjöholm och Sven-Olov Wallenstein</i>
507	Mellan extas och melankoli: 1800–1850 <i>Mattias Pirholt</i>
560	BOKEN OCH BOKMARKNADEN <i>Johan Svedjedal</i>
577	Kampen om verkligheten: 1850–1900 <i>Åsa Arping</i>
658	LITTERATUR OCH FILM <i>Lars Gustaf Andersson</i>
669	Modernismens decennier: 1900–1950 <i>Mats Jansson</i>
782	LITTERATUR OCH MUSIK <i>Axel Englund</i>
795	En överlastad värld: 1950–2020 <i>Jesper Olsson</i>
929	ÖVERSÄTTNINGAR
000	LITTERATUR
000	REGISTER
000	FÖRFATTARPRESENTATIONER

INLEDNING

DET TILLHÖR DET omöjliga konst att skriva en litteraturens historia som spänner över femtusen år, har det sagts. Hur ges i ett band en representativ, aktuell och intresseväckande bild av litteraturen från de forntida flodkulturernas teckenvärldar till vår egen tids snabba medieutveckling? Ödmjukheten inför uppgiftens svårigheter och övertygelsen om dess angelägenhet och möjligheter har varit vägledande i vårt arbete.

Till det både fordrande och stimulerande hör litteraturens och litteraturhistoriens oavbrutna vidgning. Även om Johann Wolfgang von Goethe inte var först med att använda termen *Weltliteratur* innebar hans reflexioner kring begreppet en breddning av den litterära horisonten och en annorlunda syn på litterär kanon. När han i ett samtal med författaren Johann Peter Eckermann 1827 hävdade att nationallitteraturen hade spelat ut sin roll var han långt före sin tid. Det var också Rabindranath Tagore när han i början av 1900-talet i en föreläsning med titeln *Visva Sahitya* (Världslitteratur) formulerade tankar om litteraturen som ett globalt bygge, ett tempel som genom litterära insatser från alla tider och hörn av världen är under ständig utbyggnad.

Det skulle dröja innan Goethes och Tagores idéer vidareutvecklades och omsattes i nya teorier och ny historieskrivning. Först under de senaste tre decennierna har litteraturhistoria och litteraturhistorieskrivning med global vidd tilldragit sig ett förnyat intresse som resulterat i omfattande teoribildning, nya översiktsverk och antologier. Diskussionerna på området är fortfarande vitala och det har varit vår ambition

att i möjligaste mån låta dessa nya perspektiv prägla arbetet. Stor vikt läggs vid bland annat litteraturens transnationella rörelser, geografiska såväl som temporala, hur olika områdets litteraturer har interagerat och fortsätter att interagera och hur litterära verk översätts, sprids och förvandlas på oväntade sätt. Litteraturen själv är en väsentlig globaliseringsfaktor, och har alltid varit det.

Idag omprövar många ämnen inom humaniora hur kanon, traditioner och tidsföljd skapas inte minst genom en ökad medvetenhet om den betydelse som plats, medier, etnicitet och genus spelar i historieskrivningen. En sida av dessa framväxande insikter som i hög grad påverkar sättet att skriva om litteraturen i världen är att inte se den ur ett ensidigt västerländskt perspektiv. Verkan av en sådan förståelse kan variera när det gäller hur ämnet ska behandlas. I vår framställning av litteraturens historia har vi dock av flera skäl valt att låta den västerländska litteraturen utgöra huvudspåret. Det första skälet är pedagogiskt. Vi vänder oss primärt till en svenskspråkig publik och verkets huvudberättelse behandlar den litteratur som idag ännu läses och diskuteras i framför allt den västerländska kulturen och inom dess utbildningssystem. Ett läromedel i ämnet ställer dessutom bestämda krav på presentation och tillgänglighet. Att avgränsa och isolera denna litteratur från en växande kulturell omvärld framstår dock som både omöjligt och felaktigt. Redan litteraturens första spår och texter står att finna i områden som faller utanför den västliga delen av den asiatiska landmassan. Att i vår litteraturhistoria fortsättningsvis ge utrymme åt litte-

raturen i andra delar av världen är inte enbart ett sätt att vidga Goethes och Tagores horisonter, utan syftar också till att visa på nya trafikleder för kulturellt och litterärt utbyte, till att låta överraskande paralleller och skillnader mellan olika språk- och kulturområden träda fram och att ge nya perspektiv på den västerländska litteraturen. Det andra skälet är pragmatiskt. Att översiktligt presentera en femtusenårig litteraturhistoria i ett band leder ovillkorligen till avgränsningar och prioriteringar. I enlighet med den pedagogiska ambitionen innebär det att de utomeuropeiska litteraturerna är representerade i varje huvudavsnitt men att de inte behandlas med samma utförlighet som den litteratur som till en början skrevs, spreds och lästes i väst. *Natur & Kulturs litteraturhistoria* vill på så vis representera såväl tradition som nödvändig förnyelse.

Detta är en berättelse i tio huvudavsnitt och inte främst ett uppslagsverk även om det med hjälp av registret kan användas som ett sådant. Det är också en berättelse med många röster. Samtliga medverkande har följt vissa grundläggande riktlinjer förbundna med det litteraturhistoriska översiktsverkets genrekrav men annars fritt utformat sina respektive avsnitt. Det gör att de olika tidsavsnitten varierar inbördes i fråga om uppläggning, disposition och stil. Vi har därtill sökt variera placeringen av de delar som berättar om de olika utomeuropeiska litteraturerna. I vissa fall får en eller flera litteraturer från andra delar av världen än den västliga inleda ett huvudavsnitt, i andra har genreperspektivet styrt inplaceringen av de utomeuropeiska bidragen. De skiftande sät-

ten att disponera huvudavsnitten bidrar till att luckra upp det västliga huvudspåret.

Vid sidan om det eurocentristiska perspektivets begränsningar finns idag en ökad insikt om att de etablerade epokbegreppen i många fall är problematiska. Dispositionen är styrd av en historisk kronologi, men indelningen av de olika huvudavsnitten har inte gjorts med hjälp av de traditionella epokbeteckningarna utan har avgränsats genom ett eller flera århundraden och ju längre fram vi kommer i litteraturhistorien även med mindre kronologiska enheter. Detta betyder inte att de traditionella epokbegreppen helt övergivits – de problematiseras i anslutning till de historiska tidsramar inom vilka vart och ett av dem traditionellt har använts.

Litteraturhistorien är inte statisk – utan i ständig rörelse. Värderingarna av enskilda författarskap och verk växlar från tid till annan, nya verk och författarskap flyttas in i de lokala litteraturernas historia och ges större utrymme och påverkar därmed den stora berättelsen. Tonvikten i framställningen ligger på översikt och syntes. Förhållandet mellan centrum och periferi justeras också som en följd av omprövningar och nya prioriteringar. Med varierande emfas fästs genomgående uppmärksamhet vid de materiella och mediala sidorna av litteraturen – från de tidiga skriftkulturernas material, skrivdon och skrivare till vår tids medieteknologier. En igenkännbar men i många avseenden också ny historia möter läsaren.

Litteraturen är i världen, och världen är i litteraturen – det betyder att litteraturens historia aldrig kan skrivas avskilt från andra ämnen. Därför har vi strävat efter att på olika vis ge his-

toriska, politiska, sociala, materiella, idéhistoriska och filosofiska, religionshistoriska och teologiska aspekter ett förklaringsutrymme. Litteraturens samspel med vissa sidor av omvärlden, till exempel centrala religiösa urkunder, andra konstarter och ämnen som politik, estetik och bokhistoria har vi dessutom funnit det önskvärt att ge särskild behandling och därför har vi berett plats åt ett antal fördjupningsartiklar. Det innebär att den linjära berättelsen regelbundet bryts med olika typer av djupperspektiv som även syftar till att visa på konstans och föränderlighet i litteraturen.

×

Natur & Kulturs litteraturhistoria har vuxit fram ur ett nära samarbete mellan litteraturforskare och skribenter från olika lärosäten i Sverige. Huvudavsnitten är i tur och ordning författade av Håkan Möller, Ingela Nilsson, Anders Cullhed, Thomas Götselius, Carin Franzén, Otto Fischer, Mattias Pirholt, Åsa Arping, Mats Jansson och Jesper Olsson. Till varje sådan huvuddel har också en rad författare specialiserade på olika utomeuropeiska litteraturer bidragit med avsnitt som breddar det litteraturhistoriska perspektivet. För den kinesiska litteraturen svarar Martin Svensson Ekström, för den japanska litteraturen Monica Braw, för de indiska och sydasiatiska litteraturerna Margareta Petersson, för de västasiatiska och nordafrikanska litteraturerna Tetz Rooke, för de afrikanska litteraturerna Stefan Helgesson, för den karibiska litteraturen Christina Kullberg och för de cirkumpolära folkens litteraturer Anne Heith.

Ovan nämna fördjupningsartiklar är författade av: Håkan Möller (Bibeln och litteraturen), Tetz Rooke (Koranen och litteraturen), Stefan Jonsson (Litteratur och politik), Lisa Vikström (Litteratur och bildkonst), Cecilia Sjöholm och Sven-Olov Wallenstein (Den estetiska vändningen), Johan Svedjedal (Boken och bokmarknaden), Lars Gustaf Andersson (Litteratur och film) och Axel Englund (Litteratur och musik).

Två för verkets tillkomst viktiga konferenser har anordnats och i båda fallen arrangerats och stöttats av Kungl. Vitterhetsakademien.

Under arbetet med detta verk har många av oss fått råd och synpunkter av kollegor inom olika discipliner – ett varmt tack till: Mats Andersson, Karl Axelsson, Nils Billing, Helena Bodin, Eric Cullhed, Moa Ekbohm, Aris Fioretos, Camilla Flodin, Bo Gräslund, Andreas Hallberg, Tobias Hägerland, Per Israelsson, Göran Larsson, Katarina Leppänen, Jakob Lien, Claudia Lindén, Patricia Lorenzoni, Mats Malm, Tryggve Mettinger, Pernilla Myrne, Ulf Olsson, Namdar Nasser, Jan Retsö, Cecilia Rosengren, Per Sandström, Sigrid Schottenius Cullhed, Bo Utas, David Westberg och Erik Zillén.

Carin Franzén och Håkan Möller